

Матеріали ІХ Міжнародної наукової конференції
«Проблеми культурної ідентичності в ситуації
сучасного діалогу культур». – Острог: Видавництво
Національного університету «Острозька академія»,
2016. – С. 52 – 61.
УДК 316.472.4 (477)

Оксана Прядко

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ІДЕНТИЧНОСТЕЙ ЖИТЕЛІВ ДОНБАСУ ТА ГАЛИЧИНИ

У статті на основі соціологічного дослідження «Життєві світи Сходу та Заходу України: рух назустріч» автор проводить порівняльний аналіз ідентичностей жителів Донбасу та Галичини. Ідентичності фіксувалися на основі відповідей респондентів на запитання про те, без яких рис вони не можуть уявити самих себе, свою кохану людину і свого друга/подругу.

Ключові слова: аналіз, Донбас, Галичина, ідентичність, характеристика.

Priadko O.V.

COMPARATIVE ANALYSIS OF THE IDENTITY OF THE RESIDENTS OF DONBASS AND GALYCHYNA

In this article on the basis of sociological research «Life worlds of East and West Ukraine: movement towards» the author carries out a comparative analysis of the identities of the residents of Donbass and Galicia. In this study identities were fixed on the basis of respondents' answers to the question of whether, without hell, they cannot imagine themselves, their loved one and his friend/girlfriend.

Keywords: analysis, Donbass, Galychyna, identity, characteristic.

Прядко О.В.

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ИДЕНТИЧНОСТЕЙ ЖИТЕЛЕЙ ДОНБАССА И ГАЛИЧИНЫ

В статье на основе социологического исследования «Жизненные миры Востока и Запада Украины: движение навстречу» автор проводит сравнительный анализ идентичностей жителей Донбасса и Галичины. Идентичности фиксировались на основе ответов респондентов на вопрос о том, без каких черт они не могут представить самих себя, своего любимого человека и своего друга/подругу.

Ключевые слова: анализ, Донбасс, Галичина, идентичность, характеристика.

Постановка проблеми. В Україні поняття «ідентичність» є одним із основних для осмислення сьогодення жителів країни. Цей термін має різні трактовки, які попри своє різноманіття мають спільні моменти: «по-перше, всі вони виникають на стику психології, антропології та соціології або з'являються в результаті окремих психологічних, антропологічних і соціологічних досліджень; по-друге, це поняття, як правило, фіксує єдність внутрішньо особистісних та соціально-культурних процесів» [1, с. 47]. Дане поняття широко використовується представниками майже всіх гуманітарних наук. Вивчаючи ідентичність, кожна наукова дисципліна спирається на своє бачення цього феномена, свою методологію і методику. Психологічний підхід акцентує увагу на психічних властивостях особистості, які включені в процес самовизначення особистості. Соціологія вивчає самовизначення соціальних груп і аналіз механізмів ідентифікації індивідів у спільнотах. Соціально-антропологічний підхід досліджує етнічну проблематику ідентичності. Філософія визначає ідентичність в контексті приналежності до соціальної групи, обов'язкової включеності в певну соціокультурну категорію. Філософсько-антропологічний підхід базується на аналізі соціокультурних типів ідентичності в контексті існування та взаємодії людини, культури і соціальної спільності. Політологія в основу свого підходу ставить громадянську ідентичність. Культурологія пов'язує ідентичність з особливостями національної культури.

Аналіз досліджень і публікацій. У витоків концепції ідентичності стоїть психоаналіз З. Фрейда [2; 3; 4]. Він був попередником та натхненником американського психолога Е.Х. Еріксона. «Якщо у З. Фройда домінувала природознавча настанова при аналізі людини, то Е. Еріксон зміщує фокус уваги психоаналізу до суспільних і гуманітарних проблем» [5, с. 16]. Американський психолог розуміє під ідентичністю одночасно і суб'єктивне почуття, і об'єктивно спостережувану якість особистісної тотожності та безперервності, поєднане з деякою вірою в тотожність і безперервність поділюваного з іншими образу світу [6]. Родоначальником соціологічного розуміння ідентичності особистості вважають Дж. Міда, на думку якого «обхідний шлях через інших є необхідною передумовою виникнення ідентичності. <...> Обхідний шлях заключається в специфічній людській комунікації, яка полягає в прийнятті ролі іншого» [7, с. 25-26]. Ідентичність для Дж. Міда є рівноважною системою імпульсивного, внутріпсихічного І та соціального Ме. «Різні сторони рефлексивного Я повинні по можливості послідовно синтезуватися в єдиний образ власної особистості. Коли такий синтез відбувається успішно, виникає ідентичність (self)» [7, с. 41]. Ідентичність в концепції П.Бергера та Т.Лукмана розглядається з точки зору соціального конструювання реальності і про неї можна говорити лише в контексті конкретного суспільства: «ідентичність являє собою феномен, який виникає з діалектичного взаємозв'язку індивіда і суспільства» [8, с. 281]. І. Гофман розглядав ідентичність в умовах множинності соціальних ролей та виділяв три її види: «1) соціальна ідентичність – типізація особистості іншими на основі атрибутів соціальної групи, до якої вона належить; 2) особиста ідентичність – особистісні властивості, індивідуальні ознаки людини; 3) Я-ідентичність – суб'єктивне відчуття індивідом своєї життєвої ситуації, своєї своєрідності» [9, с. 167]. Серед українських дослідників проблемою ідентичності займалися: Гнатенко П.І. [10], Кононов І.Ф. [5], Михайлич О.В. [11], Нагорна Л.П. [12], Палій Г.О.

[13], Саракун Л.П. [14], Степико М.Т. [15], Сторонянська І.С. [16], Татаренко Т.М. [17], Терешкова Т.С. [18].

Метою дослідження є аналіз ідентичностей жителів Донбасу та Галичини.

Виклад основного матеріалу. Для реалізації поставленої мети ми будемо спиратися на емпіричний матеріал, отриманий в результаті опитування жителів Донбасу та Галичини в рамках проекту «Життєві світи Сходу та Заходу України: рух назустріч», проведеного кафедрою філософії та соціології Луганського національного університету імені Тараса Шевченка в травні – червні 2014 року¹. Ідея проекту, розробка інструментарію і загальне керівництво належали професору І.Ф. Кононову. Розрахунком вибіркового сукупностей, керівництвом польовим етапом дослідження в Луганській області і комп'ютерною обробкою даних займалися доцент С.В. Хобта та старший викладач А.А. Уколова. Представницею кафедри при проведенні опитування в Галичині була аспірантка Маргарита Живілова. В Луганській області інтерв'юерами виступали аспіранти і студенти кафедри філософії та соціології Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. В Донецькій області проект підтримав завідувач кафедри соціології управління Донецького державного університету управління професор В.В. Бурега, безпосередньо роботою інтерв'юерів керувала кандидат соціологічних наук, доцент цієї ж кафедри Т.В. Єреськова. У Львівській області керівництво польовим етапом взяли на себе кандидат історичних наук, доцент кафедри соціології, доцент Регіонального Центру з вивчення проблем Голодомору і Голокосту Національного університету «Львівська політехніка» В.Є. Савка і доктор соціологічних наук, професор, завідувачка кафедри правознавства, соціології та політології Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка С.А. Щудло. В Івано-Франківській області

¹ Дослідження проводилося за підтримки Канадського інституту Українознавчих студій Університету Альберти (Canadian Institute of Ukrainian Studies, University of Alberta) в 2014 р. (з 20 травня по 20 червня) в Донбасі (n = 748) і Галичині (n = 731). Донбас представляли Донецька (n = 457) і Луганська область (n = 291), а Галичину – Львівська (n = 454) і Івано-Франківська (n = 277). Вибіркові сукупності формувалися для кожного регіону квотним методом як репрезентативні за ознаками статі, віку і типу населеного пункту. Метод збору первинної соціологічної інформації – стандартизоване інтерв'ю за місцем проживання респондентів.

таку функцію на себе прийняли О.В. Максимович і М.В. Дойчик – кандидати філософських наук, доценти кафедри філософії та соціології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. В даному дослідженні ідентичності фіксувалися на основі відповідей респондентів на запитання про те, без яких рис вони не можуть уявити самих себе, свою кохану людину і свого друга/подругу (таблиця 1).

Таблиця 1

Розподіл відповідей на запитання «Без яких з перерахованих характеристик буде неможливим Ваше уявлення про себе?» (% згадувань/ від кількості відповідей)

№	Варіант відповіді	Донбас	Галичина
1.	Самостійна, суверенна, неповторна особистість	62,6	62,4
2.	Член сім'ї	56,2	53,5
3.	Член кола друзів	30,5	22,4
4.	Член певного трудового (навчального) колективу	24,2	15,7
5.	Людина, пов'язана з певним колом діловими зв'язками	12,8	10,1
6.	Людина певної професії	24,1	21
7.	Людина з певною освітою	26,2	20,2
8.	Людина певних політичних переконань	20,5	19,7
9.	Мешканець певного населеного пункту	15,7	13,1
10.	Мешканець регіону	35,8	27,5
11.	Громадянин України	28,1	49,7
12.	Радянська людина	14,4	2,3
13.	Мешканець СНД	5,8	1,5
14.	Людина певної релігії	7,9	17,4
15.	Європеєць	2,9	14,9
16.	Мешканець планети Земля	19,6	14,2
17.	Людина з певними художніми смаками (музичними, літературними і т. д.)	14,3	12,9
18.	Людина певної етнічної приналежності (українець, росіянин та ін.)	10,4	12,9
19.	Чоловік / Жінка	33,2	27,6
20.	Що ще?	1,0	0,6
	Разом	446,2	419,5

Примітка: процент перевищує 100%, бо можливо було обирати кілька відповідей.

На Донбасі більш значимими, ніж в Галичині, є такі показники як «член кола друзів», «член певного трудового (навчального) колективу»,

«людина з певною освітою», «мешканець регіону», «радянська людина», «мешканець СНД», «мешканець планети Земля», «чоловік/жінка». В Галичині більш вагомі, у порівнянні з Донбасом, такі показники: «громадянин України», «людина певної релігії», «європеєць». Найбільша різниця між опитаними мешканцями обох регіонів проявляється в ідентичностях «громадянин України» та «радянська людина». Загальногромадська ідентичність в Галичині майже вдвічі перевищує її в Донбасі, а радянська ідентичність та регіональна є вищою в Донбасі, порівняно з Галичиною.

Проаналізуємо по 10 найбільш значимих ідентичностей окремо для жителів кожного регіону. У жителів Донбасу ідентичності вишиковуються наступним чином: 1) самостійна, суверенна, неповторна особистість – 62,6%; 2) член сім'ї – 56,2%; 3) мешканець регіону – 35,8%; 4) чоловік/жінка – 33,2%; 5) член кола друзів – 30,5%; 6) громадянин України – 28,1%; 7) людина з певною освітою – 26,2%; 8) член певного (трудового чи навчального) колективу – 24,2%; 9) людина певної професії – 24,1%; 10) людина певних політичних переконань – 20,5%. Ранг ідентичностей мешканців Галичини має наступний вигляд: 1) самостійна, суверенна, неповторна особистість – 62,4%; 2) член сім'ї – 53,2%; 3) громадянин України – 49,7%; 4) чоловік/жінка – 27,6%; 5) мешканець регіону – 27,5%; 6) член кола друзів – 22,4%; 7) людина певної професії – 21,0%; 8) людина з певною освітою – 20,2%; 9) людина певних політичних переконань – 19,7%; 10) людина певної релігії – 17,4%.

Далі розглянемо ідентифікації коханої людини та друга/подруги (таблиці 2 і 3).

Таблиця 2

Розподіл відповідей на запитання «Без яких з перерахованих характеристик буде неможливим Ваше уявлення про кохану людину?»

(% до тих, хто відповів)

№	Варіант відповіді	Донбас	Галичина
---	-------------------	--------	----------

1.	Самостійна, суверенна, неповторна особистість	51,6	43,0
2.	Член сім'ї	67,3	61,8
3.	Член кола друзів	29,0	20,6
4.	Член певного трудового (навчального) колективу	16,9	9,0
5.	Людина, пов'язана з певним колом діловими зв'язками	14,4	9,9
6.	Людина певної професії	19,9	21,3
7.	Людина з певною освітою	21,1	16,5
8.	Людина певних політичних переконань	15,0	13,6
9.	Мешканець певного населеного пункту	12,7	10,1
10.	Мешканець регіону	24,6	14,5
11.	Громадянин України	19,9	36,0
12.	Радянська людина	7,4	1,6
13.	Мешканець СНД	5,8	2,2
14.	Людина певної релігії	8,3	13,6
15.	Європеець	4,6	9,2
16.	Мешканець планети Земля	18,8	11,0
17.	Людина з певними художніми смаками (музичними, літературними і т. д.)	16,0	18,4
18.	Людина певної етнічної приналежності (українець, росіянин та ін.)	10,9	13,0
19.	Чоловік / Жінка	36,4	33,3
20.	Що ще?	1,4	1,3
	Разом	402,1	360,0

Примітка: процент перевищує 100%, бо можливо було обирати кілька відповідей.

В обох регіонах значимими є ідентичності «член кола друзів», «самостійна, суверенна, неповторна особистість», «чоловік/жінка», «член кола друзів», «людина з певною освітою», «людина певної професії». На Донбасі сильніші показники «мешканець регіону», «мешканець планети Земля», «радянська людина» та «мешканець СНД», а в Галичині переважають такі ідентичності як «громадянин України», «людина певної релігії» та «європеець».

Таблиця 3

Розподіл відповідей на запитання «Без яких з перерахованих характеристик буде неможливим Ваше уявлення про друга?» (% до тих, хто відповів)

№	Варіант відповіді	Донбас	Галичина
1.	Самостійна, суверенна, неповторна особистість	47,3	38,4
2.	Член сім'ї	22,4	18,2
3.	Член кола друзів	54,9	59,1
4.	Член певного трудового (навчального) колективу	22,2	19,9
5.	Людина, пов'язана з певним колом діловими зв'язками	16,0	20,8
6.	Людина певної професії	17,8	22,2
7.	Людина з певною освітою	22,4	17,4
8.	Людина певних політичних переконань	19,3	19,5
9.	Мешканець певного населеного пункту	13,5	17,0
10.	Мешканець регіону	24,2	17,0
11.	Громадянин України	22,7	29,2
12.	Радянська людина	10,0	6,6
13.	Мешканець СНД	6,2	5,9
14.	Людина певної релігії	11,1	12,1
15.	Європеець	6,4	10,6
16.	Мешканець планети Земля	21,3	14,4
17.	Людина з певними художніми смаками (музичними, літературними і т. д.)	20,5	24,2
18.	Людина певної етнічної приналежності (українець, росіянин та ін.)	12,0	16,3
19.	Чоловік / Жінка	28,0	20,5
20.	Що ще?	1,8	0,9
	Разом	399,8	390,3

Примітка: процент перевищує 100%, бо можливо було обирати кілька відповідей.

В обох регіонах на статистично значимому рівні знаходяться такі показники як «член кола друзів», «самостійна, суверенна, неповторна особистість», «член сім'ї», «людина з певною освітою», «член певного трудового (навчального) колективу» та «людина певної професії». Такі показники як «мешканець регіону», «радянська людина», «мешканець планети Земля» та «чоловік/жінка» на Донбасі сильніші, а «громадянин України», «людина, пов'язана з певним колом діловими зв'язками», «людина певної етнічної приналежності (українець, росіянин та ін.)» та «європеець» – слабші. Можна помітити, що ієрархія ідентичностей відносно коханої людини та друга/подруги відрізняється. Кохану людину в першу чергу

характеризують як члена сім'ї і самотійну, суверенну особистість, а друга/подругу – як члена кола друзів.

Висновки. Таким чином, ми можемо зробити висновок, що в ідентичностях мешканців Донбасу та Галичини є як спільні, так і відмінні риси. Майже однаковою мірою значимими і на Донбасі, і в Галичині є показники «самотійна, суверенна, неповторна особистість» та «член сім'ї». В Галичині більш вагомі, у порівнянні з Донбасом, такі показники: «громадянин України», «людина певної релігії», «європеець». Найбільша різниця між опитаними мешканцями обох регіонів проявляється в ідентичностях «громадянин України» та «радянська людина». Загальногромадська ідентичність в Галичині майже вдвічі перевищує її в Донбасі, а радянська ідентичність та регіональна є вищою в Донбасі, порівняно з Галичиною. Що ж стосується характеристики жителями Донбасу та Галичини своєї коханої людини, то в цьому разі на Донбасі переважають показники «мешканець регіону», «мешканець планети Земля», «радянська людина» та «мешканець СНД», а в Галичині – «громадянин України», «людина певної релігії» та «європеець». У відношенні ідентифікації друга/подруги в Галичині сильніші показники «громадянин України», «людина, пов'язана з певним колом діловими зв'язками», «людина певної етнічної приналежності (українець, росіянин та ін.)» та «європеець», а на Донбасі – «мешканець регіону», «радянська людина», «мешканець планети Земля». Дана проблематика потребує більш детального вивчення.

Література:

1. Симонова О.А. К формированию социологии идентичности [Электронный ресурс] / Симонова О.А. // Социологический журнал. – 2008. – №3. – С. 45-61. – Режим доступа: <http://www.hse.ru/pubs/share/direct/document/61536774>
2. Фрейд З. Идентификация / Массовая психология и анализ человеческого «Я» // Фрейд З. Основной инстинкт. – М.: Олимп; ООО «Издательство АСТ – ЛТД», 1997.

3. Фрейд З. Толкование сновидений / Зигмунд Фрейд / Издание подготовил Б. Г. Херсонский. – К.: Здоров'я. – Донецк: Сталкер, 1998. – 496 с.

4. Фрейд З. Тотем и табу: Сб. / Зигмунд Фрейд / Составитель и автор предисловия П. С. Гуревич. – М.: Олимп; ООО «Издательство АСТ – ЛТД», 1998. – 448 с.

5. Кононов І.Ф. Концепція ідентифікації та ідентичності в психоаналізі: Зигмунд Фрейд та Ерік Еріксон / Кононов І.Ф. // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – 2013. – №23 (282), Ч. III. – С. 5-27.

6. Erikson E.H. Life history and historical moment. – New York: Norton, 1975.

7. Абельс Х. Интеракция, идентичность, презентация. – СПб: Алетейя, 2000. – 267 с.

8. Бергер П., Лукман Т. Социальное конструирование реальности: Трактат

по социологии знания / Пер. с англ. Е. Руткевич. – М.: Academia-Центр; Медиум, 1995. – 323 с.

9. Барышникова И.В. Понятие идентичности в социологическом дискурсе / Барышникова И.В. // Вестн. Волгогр. гос. ун-та. – 2009. – №2 (10). – С. 166-171.

10. Гнатенко П.И. Идентичность: философский и психологический анализ / П.И. Гнатенко, В.Н. Павленко. – К.: Арт-Пресс, 1999. – 466 с.

11. Михайлич О.В. Мовна та регіональна ідентичності як чинники диференціації українського суспільства / Політичний менеджмент. – 2008. – № 6 (33). – С. 139-150.

12. Нагорна Л.П. Національна ідентичність в Україні / Л. Нагорна. – К.: ШІЕНД, 2002. – 271 с.

13. Палій Г.О. Становлення єдиної національної ідентичності в Україні / Г. Палій // Політичний менеджмент. – 2005. – №2 – С. 38-45.

14. Саракун Л.П. Криза національної ідентичності: причини та прояви / Л.П. Саракун // Гуманітарний часопис. – 2012. – №4. – С. 70-74.
15. Степико М. Т. Українська ідентичність: феномен і засади формування: монографія / М. Т. Степико. – К.: НІСД, 2011. – 336 с.
16. Сторонянська І. С. Міжрегіональна інтеграція в Україні: Монографія / Сторонянська І., Шульц С. // Інститут регіональних досліджень НАН України – Львів: Арал, 2007. – 292 с.
17. Татаренко Т. Регіональний чинник у формуванні політичної ідентичності / Татаренко Т. // Політичний менеджмент. – 2009. – № 4 (37). – С. 51-60.
18. Терешкова Т. С. Соціокультурні витоки кризи національної ідентичності в Україні / Т. С. Терешкова // Філософські виміри сучасної національної реальності: матеріали між нар. наук. конф. – Т. 1. – Донецьк, 2011. – 221 с.